

Mégse tréfa

NAGY GÁSPÁR: AUGUSZTUSBAN, LUDVIK JAHN NYOMÁBAN

(LEGÉNY-RÉSZLET)

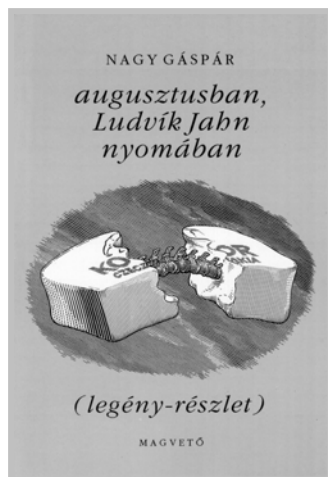
A könyvek borítója lényeges dolog, tudjuk régről, forgatja, nézegeti az olvasó, ott kezd az ízlelgetést, a *beleolvasást*. Nagy Gáspár könyvének borítóját Orosz István tervezte Radírgerinc című grafikájának felhasználásával. És itt máris meg kell állni, a lapozást megkezdés nélkül abahagyni. Mert mi az, hogy radírgerinc? Az alkotó belső kontrollja talán, amellyel szűri-törli mondatait, elégedetlenül dörzsöli cafatosra a papírt (a művelet számítógépen is végezhető, a cafatosság inkább lelki meghatározó, és ekképpen a monitoron is megjeleníthető, *visszalátható*), vagy inkább utal azokra a külső körülményekre, amelyek le-nem-írhatóvá tesznek dolgokat? Ez utóbbi már a múlté, nincs ilyen, édes-bús közép-európai nyögése az írónak, amikor csomagolja, burkolja, szövegben megjelenhetővé teszi gondolatait. Nostalgikus visszaemlékezés erre a bújócskára. A *Tréfa* fricskája már nem csat-

tintja az orrot, de facsarhatja. Attól, ami a tréfát követte. Van ilyen, lehet. A vitrinben őrizgetett – „*S most kiderül, hogy rejtélyes módon a városi kapufaromboló is M. K. Mester titkos hódolója vagy rokona, s tán dedikált példányt is őrizget a vitrinében.*” –, fricskát, osztó könyveknek ugyan mi a sorsa? Átkerülnek, bekerülnek a visszaemlékezés körébe, erőgyűjtés céljából. De mihez? Hiszen a le-nem-írhatóság már a múlté. Marad a belső kontroll? Ahhoz nem kevés erő kell. Nagy Gáspár szövegei mintha erre törekednének. Visszafogottságuk, egyszerűségükben is megakasztott mondatainak lekerekítése – lehet ezt bizonyítani? a hangulatot, a benyomást? – azt sugallja, hogy

**az irodalmi szöveget belülről építve
kívülről szemléli**

(radírgerinc), megadva önmagának a jogot és csorbítva is egyben, hogy *hős* legyen: „*engem nyugodtan elfelejthet, hiszen csak epizodistaként bukkantam fel föl M. K. Mester regényében egy forró augusztusi délutánon.*”

A könyv hangulatára gondolok, arra az élményre, amit írók szövegeinek találkozása eredményez. Ez igazán lényeges. A kapcsolódási pontok megkeresése. Történelem adta és elvette élményekben. Kunderához való kötődései nélkül más-ként kellene olvasni ezt a könyvet. Dobbanások nélkül? Akkor talán a radírgerinc



Magvető Kiadó
Budapest, 1995
141 oldal, 380 Ft

se lenne jelen. A dobbanások helyett szívet is írhatnánk, de hogy nagy és súlyos ez a szó, csak megpróbál a körben maradni, Kunderánál, aki azt írja A regény művésze című könyvében: „1969–1969-ben a *Tréfa*-t valamennyi nyugati nyelvre lefordították. (...) Egy másik ország: találkozom fordítómmal. Egy árva szót sem ért csehül. „Hát akkor hogy fordított?” A szívemmel, feleli, és előveszi tárcájából fényképemet.” Ilyen mélységeket sejtet Nagy Gáspár is, amit csak megerősít kötetének hátoldala, ahol részlet olvasható Milan Kundera Nagy Gáspárhoz írott leveléből.

A hátoldalnál, az ott felvett kérdésnél maradva: mi történt 1968-cal, ami könyvének témája. Mi történt a Jan Palach-méretű egyéniségekkel és mi a náluk hidegfejűbbekkel? És mérhető-e egyáltalán a fej hidegsége? A szövegek azt sugallják, hogy nem. A szavak láthatatlan keserősége, ami mondatokba hömpölyítve úgy képes szomorúvá lenni, hogy közben azért vágyat is ébreszt az *akkori* (ma már nincsenek is talán?) presszók hangulata iránt, azt sugallja, hogy vannak *törések*, amelyeket nem lehet elkerülni, még ha észre sem vesszük, hogy megtörténtek. „*Most olyan ez a busz, ez a tok, mint egy – Isten tudja, ki által, finanszírozott – Balsorskereskedés; az ember csak betér, és rögtön megkapja a maga sorsát.*” A könyv témájául kijelölt időről presszók, autóbuszok mikrovilágába lemerülve képes beszélni Nagy Gáspár, székek és asztallábak, véletlenszerűen összejött utasok körére szűkítve le a *töréseket*. És ugyan nem jól van-e így? Jelentéktelen részletek – „sűrűn voltak széklábak, vendéglábak, és a kissé öregecske pincérlábak” – nagyítják fel a lényegre, amelyek eltűnnek az emlékezet süllyesztőjében, mintha soha nem is látták volna őket, hogy aztán csak a hangulatot megidézve jöjjenek, surranjanak vissza szövegekben, mindenre emlékezve. Részletek. Szépek és furcsák is – nem csak széklábak voltak *akkor* –, amelyek kibillentik egyensúlyá-

ból a realitást, hangszertokban növények: „*Semmit se láttam, de mindenre emlékezni fogok – hadartam. – Álmomban is ezek a ki-mondhatatlanul furcsa...*”

Arról írni, ami „nem látva él az emlékezetben” történetekbe ágyazva sem könnyű, megragadni a hangulatát egy időszaknak, lecsupaszítani, hogy kilátszódjék a gerinc, csak sokat rádiózva lehet (ebben az esetben legyen így), addig gyúrni a mondatokat, amíg föltűnés nélkül bújhat meg köztük olyan is, mint: „*mert az írók mindig szabadok, hiszik, akik hiszik. A többség nem hiszi, csak azt tudja, hogy szabadság nélkül is van irodalom, sőt: igazán anélkül van*” Ez a tétje: *lehet-e így?* Ezen a tájon így lehet. Elgondolkodhatunk ennek igazságán, figyelembe vehetjük leírásának időpontját (1981–1988), de inkább fogadjuk el, hiszen ebbe (is) ágyazódik bele az a hangulat, ami a szövegeket jellemzi. Vita helyett gondoljunk a borítóra.

**Kesernyés mosolyra húzza a száját
az a korszak,**

az emberi természetben vájkálnak az azt megidéző sorok, visszafogottan, lekerekítve, a lényegre meghagyva, a radír belső munkája. A kesernyés mosoly pedig nem csak annak szól, hogy mit tehetnek emberekkel, hanem annak is, hogy azok mit képesek eltérni, befogadni: „*A vonat dőcögött a város felé, egyszer csak hirtelen fékezett, majd megállt. (...) Hallom, hogy valaki mérgelődve mondja: 'ha ez így megy, akkor még a tűzijátékot se látjuk a TV-ben!' (...) Egy nő le akart szállni (...) fehérral jött vissza. 'Ezek nem hadgyakorlatra mennek, alighanem tényleg háború lesz; – suttogta, amint elhaladt mellettünk. (...) Sofőrünk bekapcsolta a rádiót: a tízes hírek következtek, de semmit nem mondtak a csebekről. 'A Gellért-hegyen soha nem látott gazdag tűzijáték volt' (...) A szomszédom erre fölsóhajtott; kicsit szendergett a sötét buszon, még horkantott is néha: 'és pont erről maradtunk le, ezek miatt a kurva ruszok miatt, ezeknek is*

pont most kell gyakorlatozniuk'.” És ismét csak a kötet borítójára kell gondolni, mert ugyan ki tudná megmagyarázni, hogy miért könnyebb elfogadni a hazugságot, beleszenderegni a valóságba, nem látni; és persze mégis mindenre emlékezni. Menynyit kell dolgoznia a radírnak ahhoz, hogy az ilyen szendergések kitörlése után feltűnjön a gerinc? Lehetséges egyáltalán? Nagy Gáspár szövegeiben megtette, és mi más dolga lenne? De ez már persze, hogy nem tréfa és nem fricska. Visszatérhetünk a könyv hátoldalához, Kunderához, aki

azt is írta, hogy: „De ha egyszerre csak önnön kicsiségünket leplezzük le, vajon hová menekülhetünk előle? A *lealacsonyítás* elől csakis *felfelé* vezethet a menekülés útja!” (Az élet máshol van) Mert az valóban úgy van, hogy Nagy Gáspár a *tréfa* felől indul el, de a szövegeknek mégiscsak az (is) a dolguk, hogy mást is eszünkbe juttassanak: más szövegeket, amelyek tükrében kicsit megvizsgálhatjuk arcunkat.

Louis Ulrike

